

Pięć powodów, dla których warto dziś czytać Bolesława Prusa

Bo napisał arcy powieść. Literatura polska nie obfituje niestety w arcydzieła klasy światowej – tym bardziej warto więc doceniać te, które posiadamy. Należy do nich na pewno *Lalka*, którą można, z jednej strony, postawić obok najwybitniejszych utworów europejskich realistów XIX w. (Balzaca, Dickensa, Stendhala), a z drugiej ulokować w kręgu pisarzy tworzących na progu XX w. nowy model powieści (takich jak Henry James, Marcel Proust, Virginia Wolf). Warto w związku z tym przypominać zmagania Prusa z formułą realizmu i jego eksperymentowanie z formą, często dla współczesnych nieczytelne i kontrowersyjne. Bo przekonuje, że zarówno na ziemi, jak i na niebie nie ma nic pewnego. Pytając, jak najlepiej pokazywać rzeczywistość, pisarz, zarówno w swojej prozie, jak i w refleksji teoretycznej na temat realizmu, stawia czytelnika w sytuacji poznawczej niepewności. Czy w istocie znamy rzeczywistość, czy tylko własne wyobrażenia na jej temat? Twórczość Prusa, nie przypadkiem nazywanego „mistykiem realizmu”, otwarta jest na pytania egzystencjalne. Opisując codzienny świat, powszednie zabiegi zwykłych ludzi, odślania jednocześnie horyzont metafizyczny. Bo pokazuje „ludzi czasu wielkiej zmiany”. Tak o bohaterach Prusa pisał Stanisław Brzozowski, zauważając, że to od nich rozpoczyna się opowieść o polskiej nowoczesności – od ich pytań o miejsce tradycji we współczesności i ich zmagania z modernizacją świata. Bohaterowie *Lalki* czy *Emancypantek* to ludzie zamieszkujący dwa światy, przednowoczesny i nowoczesny, mający świadomość, że świat zmienia się na ich oczach. Jak sprostać tym zmianom? – to główne pytanie Rzeckiego, Wokulskiego czy Ochockiego. Bo daje obraz człowieka w poszukiwaniu tożsamości. Bohaterowie Prusa wiedzą, że w świecie nowoczesnym tożsamość, jak piszą dziś antropolodzy kultury, stała się przestrzenią jednostkowych wyborów. To stawia człowieka w sytuacji wolności, którą się ekscytuje, ale której efektów się lęka. Prus po mistrzowsku pokazuje lęki swoich bohaterów, mające swoje źródło w tym, co próbują ukryć przed innymi. Zainteresowanie „człowiekiem psychologicznym” prowadzi pisarza do badania tego, co nieświadome, schowane pod powierzchnią codziennych kłamstw. Bo jest patronem polskiej opowieści o przygodach Polaka myślącego – nie tylko przeżywającego swoją rzeczywistość, lecz także poddającego ją procedurom intelektualnym. Prus był uważnym i czujnym obserwatorem polskiej kultury, tego, co w niej wielkie, i tego, co w niej małe. Komentując pod koniec XIX w. narodową dyskusję na temat pomników Adama Mickiewicza, podkreślał, że monumenty wznoszą swoim wielkim ludziom przede wszystkim narody mające kłopot z własną tożsamością, cierpiące na kompleks niższości, nieumiejące dobrze rozpoznać rzeczywistości. Wielokrotnie zastanawiał się nad tym, czy, jak pisał w jednym z esejów, Polacy potrafią zaproponować swój „własny ton” w orkiestrze świata. Prus uważał, że jako naród mamy wciąż problemy z rozpoznawaniem rzeczywistości, że zbyt często ulegamy hipnotyzującej sile pięknych obrazów naszej przeszłości, sile symbolu i gestu. To dlatego, jak pisał, Polacy powinni się uczyć życia codziennego jak arytmetyki czy geografii. Ciągłe stawiał też pytanie, czy jako naród skazany przez historię na długoletnią niewolę będziemy umieli wybić się na dojrzałość – a to pytanie aktualne do dziś.

mowa przewodniczącej jury Ewy Paczoskiej na zakończenie konkursu Bolesław Prus – w setną rocznicę śmierci pisarza, Warszawa 19 maja 2012, www.olijp.pl

1. Na podstawie akapitu 1. określ, do jakich dwóch tradycji literackich przynależy „Lalka”.
2. Napisz, jak odbierali pisarstwo Prusa współcześni mu czytelnicy.
3. Co oznacza wyrażenie „mystyk realizmu”, którym określa się czasem pisarza (akapit 2.)?
4. Wyjaśnij, dlaczego bohaterów powieści Prusa można nazwać „ludźmi czasu wielkiej zmiany” (akp. 3.)
5. Podaj co najmniej cztery synonimy wyrazu postęp.
6. Wy tłumacz w świetle informacji z akapitu 4., na czym polega nowoczesne podejście autora „Lalki” do sposobu ukazywania psychiki ludzkiej.
7. Nieukończona powieść Marii Dąbrowskiej nosi tytuł „Przygody człowieka myślącego”. Określenie użyte przez badaczkę w akapicie 5. „opowieść o przygodach Polaka myślącego” jest:
metaforą parafrazą porównaniem hiperbolą
8. Wypisz z akapitu 5. dwie wady narodu polskiego, na które wskazywał Prus.
9. Środek stylistyczny zastosowany w sformułowaniu „Polacy potrafią zaproponować swój własny ton w orkiestrze świata to:
anafora hiperbola metafora animizacja
10. Określ, jakie trzy funkcje pełni podobny sposób rozpoczynania kolejnych akapitów.
11. Prus zachęcał Polaków, aby swoje postępowania w życiu codziennym wzorowali na:
prawidłach nauk ścisłych postaciach z przeszłości
innych narodach działaniach zaborcy
12. Sformułuj pięć powodów, dla których – Twoim zdaniem – warto dziś czytać Lalkę B. Prusa.